

Kronika

2024 m. vasario 24–25 d. Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyti keli senosios Lietuvos literatūros leidiniai, išleisti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidyklos.

Vasario 24 d. įvyko Liudviko Rėzos poezijos knygos *Prutena* (sudarė Liucija Citavičiūtė, vertė Antanas A. Jonynas, iliustravo Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė) pristatymas, kuriame dalyvavo sudarytoja, vertėjas, iliustruotoja, o renginį vedė Gytis Vaškelis. Šiam renginiui antrino Gelažiūtės-Petrauskienės pagal Liudviko Rėzos knygą ir būtent dabartiniam jos leidimui sukurtą iliustracijų paroda „Stabdant byrantį laiką. Rytų Prūsijos reminiscencijos pagal Liudviką Rėzą“, veikusi visomis VKM dienomis.

Tą pačią dieną pristatytas buvo ir Jano Kochanovskio *Fraszki / Niekai* dvi-kalbis puošnus leidimas (sudarė, vertė ir parengė Regina Koženiauskiene, iliustravo Marius Jonutis) – leidinį pristatė ir aptarė šmaikščiųjų Renesanso klasiko eilėraščių vertėja profesorė Koženiauskiene, knygos dailininkas, taip pat Alicija Dzisevič, Asta Vaškeliene, Gytis Vaškelis, moderavęs renginį.

Vasario 24 d. įvyko jubiliejiniais šv. Juozapato metais parengto leidinio pristatymo renginys „Pirmasis šv. Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo ir kankinystės aprašymas *Relatio* (1624) ir Poezija šventajam kankiniui: *Rhythmus de B. Martyre Iosaphat* (XVII a. pab.)“. Pristatytoje knygoje skelbiami iki šiol mažai žinoti ankstyvieji šv. Juozapato hagiografiniai šaltiniai su jų tyrimais ir vertimais į lietuvių kalbą. Pirmąjį šventojo gyvenimo aprašymą iš lotynų kalbos išvertė Mintautas Čiurinskas, o Ona Dilytė-Čiurinskienė parengė poetinį eilių apie kankinystę vertimą. Naujieną pristatė parengėjai, knygos recenzentas Darius Baronas ir Diana Varnaitė, kuravusi Šv. Juozapato metų Lietuvoje programą ir vyksmą.

Taip pat norisi paminėti Lietuvos istorijos instituto istorikų parengtų dokumentinių šaltinių leidinio – knygos „Vilniaus miesto Magdeburgo teisių suteikimo ir patvirtinimo privilegijos“ pristatymą VKM vasario 24 d. Šiuo atveju dėl to, kad knygoje skelbiamos privilegijos pateikiamos išverstos (daugiausia iš lotynų, bet taip pat iš rusėnų ir lenkų k.) į lietuvių kalbą. Šie vertimai pateikti paraleliai su originalais ir turtina senųjų LDK tekstų, kurių įvairios grupės turi savą specifiką ir terminiją, vertimų aruodą. Renginyje leidinių aptarė knygos parengėjai Mindaugas Klovas ir Antoni K. Urmański, recenzentai Stephen C. Rowell ir Mintautas Čiurinskas, fotografas Evaldas Lasys.

MINTAUTAS ČIURINSKAS
pagal *Vilniaus knygų mugės* informaciją

2024 m. kovo 5 d. įvyko XXIX Senosios literatūros seminaras. Pranešimą „Petro Skargos Šventųjų gyvenimai rusėnų raštijoje“ skaitė Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro jaunesnioji mokslo darbuotoja dr. Galina Sapožnikova. Pranešimas buvo skirtas garsaus katalikų pamokslininko, jėzuito, pirmojo Vilniaus universiteto rektorius (1579–1584) Petro Skargos lenkų kalba parašyto ir išleisto hagiografinio veikalų *Żywoty Świątych* (*Šventųjų gyvenimai*) rankraštinei kirilinių vertimų į rusėnų kalbą tradicijai.

Prelegentė nurodė, kad XVII–XVIII a. Abiejų Tautų Respublikos rusėnų žemėse egzistavusi rankraštinė iš spausdintinio lenkiško Petro Skargos hagiografinio sąvado atliktų kirilinių vertimų tradicija laikytina tarpkonfesinio tekstų peradresavimo pavyzdžiu: kataliko jėzuito parašyti (sudaryti) ir ilgą laiką katalikiškoje aplinkoje buvę populiarūs šventųjų gyvenimo aprašymai ir pamokslai paplito tarp vietinių rusėnų stačiatikių ir unitų. *Šventųjų gyvenimų* spausdintą versiją (pirmą kartą išleista Vilniuje 1579) tikriausiai skaitė ir lenkiškai mokėję rusėnai, tačiau apie tradicijos pobūdį ir apimtį galima spręsti tik iš žinomų rankraštinių vertimų.

Sapožnikova nurodė, kad tyrimo temai yra skirti tik trys specialūs darbai, viename iš jų išreikšta nuomonė apie daugybės vertimų egzistavimą, kitame – apie tai, kad neįmanoma nustatyti rusėnų atliktų vertimų skaičiaus. Pranešime buvo aptarti tyrimo metodai, leidžiantys daryti išvadas apie šią rankraštinę tradiciją.

ASTA VAŠKELIENĖ

2024 m. kovo 20 d. įvyko XXX Senosios literatūros seminaras. Pranešimą „Nonkonformistinė utopija: Venecijos anabaptizmo ir antitrinitorizmo tradicija ir jos tąsa Lietuvoje“ skaitė VU Filologijos fakulteto Literatūros, kultūros ir vertimų tyrimų instituto profesorė dr. (HP) Dainora Pociūtė. Aptarusi nuo XVI a. vidurio Lietuvoje sklidusias radikaliosios Reformacijos sroves ir jos svarbiausių doktrinos elementų – anabaptizmo ir antitrinitorizmo – istoriją, prelegentė koncentravosi ne į Reformacijos vėlyvosios stadijos Lenkijoje ir Lietuvoje raidą (Europos Reformacijos istorijoje plačiai žinomą socinizmo vardu), bet į jos ištakas bei ankstyvąjį periodą. Profesorė pabrėžė, kad Venecijos anabaptizmas pasižymėjo ne tik heterogeniška doktrina, kuri formavosi konspiracinėmis persekiojimo sąlygomis, bet ir savita kultūrine ir socialine specifika, susijusia su nonkonformistinės etikos, gamtos filosofijos, eksperimentinės medicinos ir alcheminės praktikos kontekstais. Pagrindiniai Venecijos anabaptizmo tradicijos perkėlimo į Lietuvą kanalai buvo Paduvos universitetas ir nuo Venecijos inkvizicijos priversti bėgti italų anabaptistai. Savo prigimtimi utopiškas ir marginalus, judėjimas suvaidino svarbų vaidmenį Europos intelektualinės ir religinės minties istorijoje.

ASTA VAŠKELIENĖ

Balandžio 25 Bažnytinio paveldo muziejuje įvyko knygos Pirmasis Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo aprašymas *Relatio* (1624). Palaimintojo Juozapato kankinystės poezija XVII a. knygelėje *Rhythmus (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2023) pristatymas*. Knygos leidybą finansavo Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Publikuojami šaltiniai reti ir iki šiol neaptarti net mokslininkų. Unitų metropolito Juozapo Benjamino Rutskio ir vyskupo Morochovskio parengtas *Pasakojimas* buvo išspausdintas nepraėjus nė pusei metų nuo 1623 m. lapkričio 12 d. įvykusios kankinystės. Tad ir knygai šiuo metu sukanka 400 metų. XVII a. pab. vilnietiškas Juozapato kankinystei skirtos poezijos leidinys rodo, jog eiliuotus tekstus pradėta kurti taip pat iš karto po Polocko unitų arkivyskupo Juozapato Kuncevičiaus žūties. Šie ankstyvieji tekstai autentiški, svarbūs ir iki šiol paveikūs, praturtinantys mūsų žinias ir istorinį Šventojo atminimą. Publikacija pateikia originalius tekstus su vertimu. Su šaltinių teksta skelbiami komentarai, ankstyviausi šv. Juozapato bei jam skirtų spaudinių atvaizdai, pirmojo laiško apie kankinystę vertimas ir kiti priedai.

Pristatymo renginyje sveikinimo žodį tarė Vilniaus arkivyskupas augziliaras Arūnas Poniškaitis, apie knygą kalbėjo jos rengėjai dr. Mintautas Čiurinskas ir dr. Ona Dilytė-Čiurinskienė, leidinio recenzentas dr. Darius Baronas, istorikas dr. Liudas Jovaiša, renginį moderavo viena iš parodos „Tegul visi bus viena. Šv. Juozapato Kuncevičiaus kankinystei – 400“ kuratorių Vaiva Vasiliauskaitė.

Pagal Bažnytinio paveldo muziejaus informaciją

2024 m. birželio 13 d., *Valdovų rūmų muziejuje* įvyko Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus mokslininko Kęstučio Gudmanto parengtos šaltinių publikacijos „Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraštis“ pristatymas. Dalyvavo knygos parengėjas Kęstutis Gudmantas, recenzentai – Nadežda Morozova, Mintautas Čiurinskas, taip pat Vytautas Ališauskas ir Vykintas Vaitkevičius, pokalbį moderavo Darius Kuolys.

Aukšto akademinio lygio leidinys susilaukė deramo susidomėjimo, visiems renginio dalyviams puikiai suvokiant fundamentalią jo reikšmę. Ją gerai nusakė kviesdamas į šį renginį Darius Kuolys: „Pagaliau turime lietuviškai išleistą XVI amžiaus pradžioje sukurtą pirmąjį nuoseklų Lietuvos istorinį pasakojimą – pasakojimą, kuriuo šimtmečiais rėmėsi lietuvių tautos tapatybė. [...] Tai gi lietuviškai jau galime skaityti visus tris Lietuvos metraščių sąvadus: Platumą, Alberto Goštauto suburtų intelektualų XVI amžiuje sukurtą ir dar sovietmečiu Rimanto Jaso puikiai parengtą; Trumpąjį, Vytauto aplinkos XV šimtmetyje sudarytą ir nepriklausomybės metais Albino Jovaišo išverstą; Vidurinįjį, taip pat Goštauto iniciatyva XVI amžiaus pradžioje surašytą ir Kęstučio Gudmanto mums dabar padovanotą.“

Objektą išmanančių renginio kalbėtojų pasisakymai puikiai papildė vienas kitą ir virto mokslingai elegantiška Viduriniojo sąvado kontekstus ir šiek tiek publikavimo istoriją atskleidžiančia moksline diskusija. Buvo atsakyta ir į auditorijos klausimus. Pristatymo nuotrauka: <https://www.llti.lt/lt/naujienos/1620>.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2024 m. birželio 19 d. įvyko XXXI *Senosios literatūros seminaras* „Ridendo dicere verum quid vetat? *Arba šmaikštumai epigraminėje LDK poezijoje*“. Pranešimus skaitė prof. habil. dr. Regina Koženiausienė (LLTI), doc. dr. Ona Dilytė-Čiurinskienė (LLTI), dr. Eleonora Terleckienė (LLTI), dr. Asta Vaš-

keliene. Seminaras buvo skirtas apibendrinti pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą vykdytą LMT projektą „Jano Kochanowskio poezija: epigramų korpuso tyrimas, vertimas ir publikavimas“ (finansavimo sut. Nr. S-LIP-22-66) ir nušviesti XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės epigraminės poezijos raidą ir ypatumus.

Prof. habil. dr. Regina Koženiauskiene pranešime „Retorinė autoriaus kaukė Jano Kochanowskio epigramose“ atkreipė dėmesį, kad nemažą dalį lenkų literatūros klasiko Jano Kochanowskio, karaliaus Žygimanto Augusto sekretoriaus (*secretarius regius*), epigramų, paties autoriaus žodžiais, galima vadinti išdykėliškomis. Šiuose kūriniuose Kochanowskis atsiskleidžia labiau ne kaip apnuoginto renesansinio pasaulio dalyvis, o veikiau kaip nešališkas filosofas observatorius: „Kiti galvom teeis, aš smalsiai tik stebėsiu.“ Gindamas savo asmenybės ir kūrybos laisvę, poetas būtinai turėjo pasislėpti po maskarado kaukės. Kochanowskis primena ne kartą paties vaizduotą karaliaus dvaro juokdarį Žašį. Kochanowskio prisipažinimu, su kauke jis galėjo pasiversti kuo tik panorėjęs, kalbėti atvirai ir drąsiai. Kaip Protėjas, su kuriuo pats save lygina: „čia jis smauglys, ugnis, lietus, čia pilkas debesėlis...“. Pasak prelegentės, epigramose matyti pats autorius, dažnai užsimaskavęs itin mėgstamo Anakreonto kauke. Ne tik Anakreonto, Katulo, Marcialio, Horacijaus, bet ir Omaro Chajamo rubajatų, Boccaccio *Dekameron*o išlaisvėjusio kūrėjo kauke.

Profesorė atskleidė, kad Kochanowskis mėgsta aukštojo ir žemojo stilių darną ir susikirtimą, tai, kas retorikoje vadinama *discors concordia*. Jam puikiai pavyksta išprovokuoti ir nustebinti, net priblokšti skaitytoją netikėtai derinant nesuderinamus stilius.

Prelegentė apibendrina, kad retorinė kaukė padėjo autoriui atskleisti tikrą Renesanso epochos klimatą, nuginkluoti kartais skaudžią, dažnai paradoksišką realybę. Amžinai jauno drąsaus poeto mėgstamas paradoksas kaip pagrindinė filosofinio mąstymo priemonė gali žavėti ir šiuolaikinį skaitytoją.

Doc. dr. Ona Dilytė-Čiurinskienė pranešime „Sutrupintas velnias ir Zoilas kaip gyva yda: epigraminiai žodžių žaismai pagal Sarbievijų (ir jų kontekstai)“ pabrėžė, kad sarbieviškoji „aštrumo“ apibrėžties, kartais apibūdinamos kaip visos Baroko epochos kodas, formulė *discors concordia vel concors discordia* buvo pritaikyta epigramos teorijai. Prelegentė atskleidė paties Sarbievijaus epigramų įvairovę: jos gali perteikti politinę, konfesinę ar kultūrinę žinią, ekfrastiškai reprezentuoti įsivaizduojamą atvaizdą ar herbą, aprėpti kone

ištįsą kosmografinę viziją. Ona Dilytė-Čiurinskienė taip pat pažymėjo, kad rečiau cituojamame Sarbievijaus traktakto *De acuto et arguto* skyriuje dėmesys sutelkiamas į žodžių žaismu pagrįstas „šmaikštybes“ (*argutiae*). Pranešime buvo svarstoma apie žaidybinę ir improvizacinę epigramos (ypač trumposios) prigimtį, Sarbievijaus pateiktus jo paties ir kitų autorių pavyzdžius aptariant kartu su jų kontekstais.

Dr. Eleonora Terleckienė pranešime „Žengiant per slenkstį: paratekstinės epigramos XVI–XVII a. LDK leidiniuose“ epigramas analizavo kaip kūrinis, neretai spaudiniuose atlikdavusius „antrinį“ vaidmenį. Šie eilėraščiai, leidėjų arba pačių autorių būdavo įtraukiami tarp knygos „įžanginių“ tekstų, prancūzų teoretiko Gérard'o Genette'o įvardytų paratekstais. Paratekstinės epigramos ne tik papildė pagrindinį tekstą, bet ir nuo jo priklausė, jos formavo skaitytojo vertinimą, lūkesčius, interpretavimo ir skaitymo strategijas. Pranešime buvo apžvelgti keli LDK XVI–XVII a. spaudiniuose rasti epigramų pavyzdžiai, atkreiptas dėmesys į tai, kaip paratekstinėmis epigramomis buvo perduodamos ir formuojamos žinios apie knygą, jos turinį ir autorių.

Dr. Astos Vaškeliienės pranešimas „Janas Kochanowski XVIII a. literatūros teorijos darbuose ir jo pėdsakai epigraminėje kūryboje“ buvo skirtas aptarti Jano Kochanowskio vietą XVIII a. Lietuvoje naudotose poetikose ir retorikose ir įvertinti jo epigramos modelio recepciją to meto literatūrinėje kūryboje. Prelegentė pagrindinį dėmesį sutelkė į žanrus, siejamus su Kochanowskio, kaip kanoninio autoriaus, vardu, atskleidė, kokie Kochanowskio kūriniai XVIII a. naudotose poetikose ir retorikose buvo išskirti kaip sektini pavyzdžiai. Literatūrinė XVIII a. tekstų analizė aprėpė daugiausia epigramas ir herbinius eilėraščius, taip pat kitus epigramai giminingus mažųjų formų poezijos tekstus.

ASTA VAŠKELIENĖ

Senoji
LIETUVOS
literatūra
57 knyga

Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas

Dailininkas Rokas Gelažius
Maketuotoja Gražina Kazlauskienė

Spaudai parengė ir išleido
Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
tel. (+370 5) 212 53 32
el. paštas knyga@liti.lt,
svetainė internete www.liti.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas